



อิกิไก : จากแนวคิดสู่แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางศิลปะที่ก่อให้เกิดคุณค่า

IKIGAI: From a Philosophical Concept to an Enrichment of Learning Management

จิระเดช นุกุลโรจน์^{1*} และ ชมนาด กิจจันทร์²

Jiradach Nukunrot^{1*} and Chommanad Kijkhun²

บทคัดย่อ

ระยะที่ผ่านมาครุศาสตร์ศิลปะบางส่วนต้องเผชิญกับปัญหาและความท้าทายอันใหญ่หลวง เกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการจัดการเรียนรู้ ที่ถูกมองว่ายังคงยึดโยงบทบาทและอำนาจครูเป็นศูนย์กลางมากเกินไป ขาดความยืดหยุ่น การส่งเสริมผู้เรียนให้ได้ค้นพบคุณค่า ทักษะ และประโยชน์ในการพัฒนาด้านอื่นที่จำเป็นถูกจำกัด การบูรณาการแนวคิดการจัดการเรียนรู้ร่วมกับอิกิไกเป็นแนวทางหนึ่งที่ว่า จะนำพาครูไปสู่กระบวนการที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนอย่างแท้จริง อิกิไกคือปรัชญาการใช้ชีวิตตามแบบวัฒนธรรมชาวญี่ปุ่น มีการวางระเบียบวิธีคิดให้สำรวจตรวจสอบเพื่อการค้นพบในสิ่งที่ชอบ สิ่งที่น่าสนใจ สิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่สังคมต้องการ อันเป็นความหมายของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าที่แท้จริงสาระสำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางอิกิไก จึงเป็นการสร้างประสบการณ์เรียนรู้บนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า 1) นักเรียนชื่นชอบอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ 2) นักเรียนถนัดอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ 3) นักเรียนได้ประโยชน์อะไรบ้างจากนาฏศิลป์ และ 4) สังคมต้องการอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ การตระหนักในแนวคิดดังกล่าวนับเป็นต้นธารสู่การแปรเปลี่ยนกระบวนการที่ศรัทธาใหม่ เพื่อสร้างการศึกษาที่ขยับขยายเพดานการเรียนรู้ไปสู่คุณประโยชน์และคุณค่าที่แท้จริง อีกทั้งยังทะลุผ่านการเรียนรู้แค่เพียงเลื่อนช่วงชั้นหรือการผลิตซ้ำวาทกรรม “เรียนนาฏศิลป์เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่”

คำสำคัญ : แนวคิดอิกิไก, การจัดการเรียนรู้ทางศิลปะ, การจัดการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดคุณค่า, ครุศาสตร์ศิลปะ

Article Info: Received 6 October, 2025; Received in revised form 25 February, 2026; Accepted 27 February, 2026

¹ นักวิชาการอิสระ อีเมล : Jiradach159@hotmail.com

Independent Scholar Email: Jiradach159@hotmail.com

² อาจารย์ประจำสาขานาฏศิลป์ศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม อีเมล : kijkhun@hotmail.com

Lecturer in Division of Program Dance Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University

Email: kijkhun@hotmail.com

* Corresponding author

Abstract

In recent years, some dance education practitioners have confronted significant challenges and obstacles regarding traditional pedagogical frameworks, which have been critiqued for being overly teacher-centric, with a lack of flexibility. Students are encouraged to discover value, skills, and benefits of the limited skill development. The integration of pedagogical concepts with the Japanese philosophy of Ikigai is an approach with an aim to facilitate a paradigm shift toward truly learner-centered education. The philosophy of Ikigai provides a philosophy of life based on Japanese culture that encourages individuals to explore and discover what they love, what they are good at, what benefits them, and what society needs, offering a foundation for living meaningfully. Accordingly, the compelling aspect of applying the Ikigai approach in teaching provides learning experiences based on four central questions: 1) What aspects of classical dance do students enjoy?; 2) What aspects of classical dance are students good at?; 3) What benefits do students derive from classical dance?; and 4) What does society expect or require from classical dance? If classical dance teachers are aware of the above scenarios, it will be a new paradigm shift to foster education that expands the learning to reach true benefits and values and goes beyond learning that is merely grade-level promotion or the discourse reproduction “learn to preserve the national cultural heritage”.

Keywords: Ikigai, classical dance education management, enrichment of learning management, classical dance teacher

บทนำ

“เรียนนาฏศิลป์ไปทำไม” วาทกรรมที่ยังคงคลุมเคลือในมุมมองของผู้เรียนและบางส่วนของสังคม คาดว่าบุคคลที่จะชี้แจงข้อสงสัยนี้ให้กระจ่างชัดเป็นที่สุดคงเป็นใครไปไม่ได้นอกจาก “ครูนาฏศิลป์” แต่ในความเป็นจริงอาจไม่เป็นเช่นนั้น เพราะครูนาฏศิลป์จำนวนหนึ่งยังไม่สามารถอธิบายให้เกิดความกระจ่างชัดไปกว่าการผลิตวาทกรรมที่ว่า นาฏศิลป์เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทุกคนต้องอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป ฉะนั้นคำถามต่อจากนี้คือ จะต้องเรียนนาฏศิลป์ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพียงเพื่อการอนุรักษ์นาฏศิลป์เป็นประการสำคัญ หากเป็นเช่นนั้นการเรียนนาฏศิลป์จะมีประโยชน์ในมิติอื่นใดได้อีกหรือไม่ ประกอบกับความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เรียนเชื่อว่าจะรู้สึกชื่นชอบ หรือสามารถแสดงออกซึ่งทักษะทางด้านนาฏศิลป์ได้ดีทุกคน โดยปกติแล้วศาสตร์ทางด้านศิลปะมักมุ่งเน้น ทักษะปฏิบัติที่มีความเฉพาะ และต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ ด้านในการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความชำนาญ

การกำหนดให้สาระการเรียนรู้นาฏศิลป์เป็นหนึ่งในรายวิชาบังคับตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยความเชื่อที่ว่า ช่วยเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ผ่านกิจกรรมสุนทรีย์ หรือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่อง ความงามจากศิลปะ นำไปสู่การรับรู้คุณค่าของนาฏศิลป์ในฐานะเครื่องมือสำหรับพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาที่ผ่านมานาฏศิลป์ก็ยังคงถูกตั้งคำถามจากสังคมและผู้เรียนอย่างต่อเนื่องว่า สามารถนำพาผู้เรียนไปถึงจุดหมายดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมได้มากน้อยเพียงใด เห็นได้จากห้วง เวลาหนึ่งมีนักการศึกษาบางกลุ่มที่ต้องการให้ถอดรายวิชานาฏศิลป์ออกจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

นอกจากนี้ งานเขียนและงานวิจัยจำนวนหนึ่งนำเสนอผลไปในทิศทางเดียวกันว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังคงเกิดการเรียนรู้ที่จำกัด และไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงนอกห้องเรียน อีกทั้งระบบการวัดและประเมินผลการเรียนที่เน้นความรู้ความจำเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายกับวิธีการแบบเดิม นำไปสู่ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ในที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาโนช บุญทองเล็ก (2564) ที่อธิบายว่า ครุนาฏศิลป์ส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นบทบาทครูเป็นศูนย์กลาง เพราะธรรมชาติของศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามครู โดยเชื่อว่า ครูเปรียบเสมือนต้นแบบที่ดีที่สุดของการเรียนรู้ ขณะที่งานวิจัยของ จิระเดช นุกุลโรจน์ (2566) รายงานว่า ครุนาฏศิลป์บางส่วนยังคงใช้เนื้อหาสาระ แบบเรียน รวมถึงการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เป็นแบบเดียวกัน โดยละเอียดข้อจำกัดและลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียน การเรียนการสอนจึงเปรียบเสมือนการฝากธนาคารที่ถูกทับถมองค์ความรู้เป็นชั้น ๆ จากฝ่ายครู โดยขาดความร่วมมือจากทั้งผู้สอน ผู้เรียน และสังคม ทั้งที่การจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ควรส่งเสริมให้เด็กมีความรู้สึกเป็นส่วนในการออกแบบประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่คุณค่าอย่างแท้จริง นอกจากนี้ งานเขียนของ เพ็ญแพน สรรพศรี และ ปิยวดี มากพา (2566) นำเสนอถึงกำแพงแห่งความยึดติดในความเป็นชนบและจารีตแบบสังคมนาฏศิลป์จนขาดความยืดหยุ่นในวิธีจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนยังคงเป็นผู้รับคำสั่งและปฏิบัติตามครูผู้สอนอย่างเคร่งครัด ระยะเวลาที่ผ่านมาผู้เรียนส่วนใหญ่มองว่าครุนาฏศิลป์มีความเข้มงวดและดุ ทำให้ไม่กล้าและกลัวที่จะเรียนด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นหากครุนาฏศิลป์ยังคงกระบวนทัศน์เดิมคงเป็นไปได้ยากที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกชอบหรือรักนาฏศิลป์ขึ้นมาได้ ปราบกฏการณ์ดังกล่าวนับเป็นความท้าทายอันใหญ่หลวงที่กระทรวงศึกษาธิการและครุนาฏศิลป์ต้องกลับมาทบทวนเพื่อหาแนวทางแก้ไข และพัฒนาการเรียนการสอนให้ก้าวผ่านข้อจำกัดที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนต่อไป

บทความนี้ มุ่งนำเสนอสาระสำคัญในคุณค่าและคุณประโยชน์จากการเรียนรู้นาฏศิลป์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผู้สอนควรแสวงหาแนวทางหรือกลวิธีเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญในประโยชน์สูงสุดอย่างรอบด้าน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาตัวตนและลีลาการเรียนรู้ตามความจำเพาะ เลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ชื่นชอบและเอื้อประโยชน์ต่อตนเอง นำไปสู่การรู้จักหรือเข้าใจตัวเอง เพื่อค้นพบตัวตนอันเป็นจุดหมายปลายทางของการเรียนรู้ที่ไม่ยึดติดองค์ความรู้ใด ๆ เพียงเพราะเป็นรายวิชาบังคับตามหลักสูตรที่จำเป็นต้องเรียน ทั้งที่แนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ยังนิยามความหมายไปในทิศทางเดียวกันคือ การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน โดยผู้สอนหรือผู้จัดการเรียนรู้พยายามหารูปแบบวิธีการที่เหมาะสมกับผู้เรียนเพื่อนำพาผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาและเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด (ปริศนา มัชฌิมา, 2561)

ผู้เขียนต้องการนำเสนอทัศนะและแนวทางจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ก่อให้เกิดคุณค่า โดยบูรณาการแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางกับ อิกิไก (Ikigai) ปรัชญาการดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมชาวญี่ปุ่น โดยอาศัยการตั้งคำถามกระตุ้นกระบวนการคิดเชิงระบบนำไปสู่การแสวงหาและตกผลึกคำตอบแห่งการดำรงชีวิต การมีชีวิต หรือการกระทำสิ่งอื่นใดอย่างตระหนักรู้และมีสติ อันเป็นจุดหมายปลายทางของการสร้างคุณค่าให้กับชีวิต อิกิไก แบ่งหลักคิดออกเป็น 4 เสาหลัก ได้แก่ 1) อะไรคือสิ่งที่เรารัก (what you love)

2) อะไรคือสิ่งที่เราทำได้ดี (what you are good at) 3) อะไรคือสิ่งที่เป็นประโยชน์ (what you can be paid for) และ 4) อะไรคือสิ่งที่สังคมต้องการ (what the world needs)

เมื่อพิจารณาพื้นฐานหลักคิดตามแนวทางอิคิไก ทั้ง 4 เสาหลักที่กล่าวมา ผู้อ่านลองย้อนกลับไปยังปฐมบทที่ว่า “เรียนนาฏศิลป์ไปทำไม” หลักคิดดังกล่าวอาจเป็นแนวทางเพื่อตอบคำถามแก่สังคมและผู้เรียนโดยไม่ไกลเกินกว่าจะนำมาใช้จริงในแวดวงนาฏศิลป์ศึกษา สารสำคัญของบทความนี้จึงเป็นการนำเสนอกระบวนการทัศน์และวิถีปฏิบัติที่คลี่คลายความคลุมเครือในประโยชน์และคุณค่าจากการเรียนนาฏศิลป์ผ่านการบูรณาการแนวความคิดการจัดการเรียนรู้กับอิคิไก นำไปสู่การสร้างความหมายใหม่ที่ตระหนักว่า นักเรียนชื่นชอบอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ นักเรียนถนัดอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ นักเรียนได้ประโยชน์อะไรบ้างจากนาฏศิลป์ และสังคมต้องการอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ นิยามดังกล่าวจึงเป็นเสมือนต้นธารสำคัญให้ครูนาฏศิลป์นำไปพิจารณาเพื่อการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปฏิบัติการในชั้นเรียน การนำพาผู้เรียนให้ค้นพบกับความหมาย ประโยชน์ และคุณค่าของการเรียนรู้ควรดำเนินการอย่างไร ผู้เขียนขออธิบายเพื่อให้เกิดมโนทัศน์ที่ชัดเจนในประเด็นต่อจากนี้ไป

อิคิไก ปรัชญาเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

อะกิฮิโระ ฮาเซกาวา (Akihiro Hasegawa) นักจิตวิทยาคลินิกและอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยโตโย เอวะ (Toyo Eiwa University) เขียนในงานวิจัยถึงคำว่า อิคิไก ในฐานะคำที่เป็นส่วนหนึ่งในภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น ประกอบขึ้นด้วยสองคำคือ อิคิ (iki) ที่แปลว่า ชีวิต และ ไก (gai) ที่แปลว่า คุณค่าทางจิตใจ และเมื่อพิจารณาคำว่า อิคิไก สามารถย้อนกลับไปได้ถึงในช่วงยุคเฮอัง (Heian period) จากรายงานของฮาเซกาวา “ไก (gai) มาจากคำว่า kai (ที่แปลว่า หอย ในภาษาญี่ปุ่น ที่ใช้แทนการใช้จ่ายเป็นตัวแทนวัดคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในยุคนั้น) แปลว่า มีคุณค่าที่สำคัญมาก” ดังนั้นคำว่า อิคิไก จึงกลายมาจากคำที่ให้ความหมายถึง คุณค่าของการมีชีวิตอยู่ (Mogi, 2017)

อิคิไก เป็นปรัชญาที่ต้องการให้ชื่นชมความงามของสิ่งรอบตัว ด้วยการสร้างความสุขทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณผ่านการค้นพบตัวตน เป็นสิ่งที่จะทำให้รู้ว่าแต่ละวันของลมหายใจชีวิตมีเพื่ออะไร และจะต้องทำอะไร นับเป็นสิ่งที่จะช่วยสร้างพลังและความสุขเพื่อใช้ต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นเพราะมีจุดประสงค์ที่ชัดเจนของการมีชีวิตอยู่ กล่าวโดยสรุป อิคิไก เป็นหลักคิดให้มนุษย์เกิดการตระหนักรู้และมีสติอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตและกระทำทุกขณะ เริ่มจากการสัมผัสความสุขจากสิ่งเล็กน้อย หากทำการใดสำเร็จสมองจะหลั่งสารโดพามีน (Dopamine) และมีบทบาทสำคัญที่นำไปสู่สุขภาพกาย สุขภาพใจ ที่ให้คุณค่าและประโยชน์อันเป็นหมุดหมายปลายทาง กล่าวได้ว่า อิคิไก เป็นปรัชญาที่เน้นการค้นหาจุดรวม 4 ประการ ได้แก่ 1) สิ่งที่คุณรัก (your passion) คือ สิ่งที่คุณชอบและสนุกที่ได้ทำ 2) สิ่งที่คุณเก่ง (your profession) คือ สิ่งที่คุณถนัดและมีทักษะ 3) สิ่งในโลกต้องการ (your mission) คือ สิ่งที่สังคมหรือผู้อื่นต้องการ และ 4) สิ่งที่ทำให้คุณได้รับประโยชน์ (your vocation) คือ สิ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคุณ (สำนักข่าวไอเอ็นเอ็น, 2563)

ภาพ 1

ไดอะแกรมปรัชญาอิกิไก (Ikigai)



หมายเหตุ. จาก เราเกิดมาเพื่ออะไร ใช้ชีวิตไปทำไม หากคำตอบด้วยอิกิไก, โดย สำนักข่าวไอเอ็นเอ็น, 2563, (https://www.innnews.co.th/lifestyle/news_1963/).

จากแนวคิดอิกิไกสู่แนวทางการจัดการเรียนรู้

ระยะที่ผ่านมาการประยุกต์ใช้อิกิไกในทางการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนยังคงมีให้เห็นอย่างจำกัด ในงานวิจัยของ อมรเทพ สาสีมา และ ประทุมทอง ไตรรัตน์ (2567) ได้นำเสนอแนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมายตามอิกิไกของผู้เรียน ขณะทำงานวิจัยของ พิทักษ์พล อินมณฑียร และ ขวสิต เกิดทิพย์ (2566) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจการยื่นหยัดท่ามกลางความพลิกผันของครูในโรงเรียนยอดนิยมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดสงขลา โดยใช้ อิกิไกเป็นหนึ่งในกรอบคิดสำคัญ นอกจากนี้งานวิจัยของ บุษบัน รอดรังษี (2566) ได้ออกแบบชุดกิจกรรมแนะแนวตามอิกิไกเพื่อส่งเสริมความสามารถในการวางแผนอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนประจักษ์ศิลปาคาร จังหวัดอุดรธานี ผลการทดลองใช้ชุดกิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นพัฒนาการของผู้เรียนที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อมูลที่น่าเสนอข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อิกิไก แม้จะเป็นปรัชญาที่มีฐานคิดจากวัฒนธรรมญี่ปุ่น แต่สามารถบูรณาการเพื่อเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิดมรรคผลเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่น่าสนใจ พบว่า ในแวดวงนาฏศิลป์ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานยังไม่เคยปรากฏการจัดการศึกษาที่บูรณาการเนื้อหาสาระกับอิกิไกแต่อย่างใด ความน่าสนใจและความท้าทายในการเขียนนี้จึงเป็นการบูรณาการเรียนรู้นาฏศิลป์กับอิกิไก ที่ประยุกต์ใช้หลักคิดพื้นฐาน 4 ประการจากที่ได้กล่าวไว้ในช่วงท้ายของบทนำ ประกอบด้วย 1) นักเรียนชื่นชอบอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ 2) นักเรียนถนัดอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ 3) นักเรียนได้ประโยชน์อะไรบ้างจากนาฏศิลป์ และ 4) สังคมต้องการอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ รายละเอียดแต่ละด้านผู้เขียนได้ยกร่างขึ้นเป็นไดอะแกรมแนวคิดการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ตามแนวทางอิกิไก ดังนี้ (ภาพ 2)

ภาพ 2

ไดอะแกรมการจัดการเรียนรู้ทางศิลปะที่ก่อให้เกิดคุณค่าตามปรัชญาอิคิไก (Ikigai)



1. **สิ่งที่นักเรียนชื่นชอบ** มีอาจปฏิเสธได้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการกำหนดกรอบเนื้อหาสาระ มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดไว้อย่างชัดเจน การจัดประสบการณ์เรียนรู้ตามสิ่งที่ผู้เรียนชื่นชอบหรือสิ่งที่อยากเรียน อาจเป็นการฉีกเล่มหลักสูตรฯ ที่ถือเป็นมาตรฐานการศึกษาชาติใช่หรือไม่ ประเด็นดังกล่าวยังคงเป็นข้อถกเถียงในแวดวงการศึกษาว่า สามารถกระทำได้นักน้อยเพียงใด ในเมื่อเล่มหลักสูตรฯ มีกรอบการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ครูนำไปปฏิบัติการในชั้นเรียน จากประสบการณ์ผู้เขียนและงานวิจัยส่วนหนึ่งนำเสนอประเด็นดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ครูนาฏศิลป์ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ยึดมั่นในเล่มหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานและตัวชี้วัดการเรียนรู้เป็นหลักประการสำคัญสุด มีการปรับเปลี่ยนหรือบูรณาการเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนได้บ้างตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสาระตามหลักสูตรแกนกลางฯ ยังคงเปรียบเสมือนคัมภีร์สำคัญที่ขาดเสียมิได้ ด้วยถูกกำหนดมาอย่างเคร่งครัด เพราะถือว่ามีความครบถ้วนสมบูรณ์ (จิระเดช นุกุลโรจน์, 2566)

มุมมองของครูนาฏศิลป์หลายท่านให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางฯ อย่างเคร่งครัด มิควรสอนตามใจครูหรือตามใจผู้เรียน ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่า ครูนาฏศิลป์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับเอกสารและหลักสูตร ในขณะที่ความท้าทาย คือ การพิจารณาแนวทางหลักสูตรให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้เพื่อเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หัวใจหลักของการสร้างประสบการณ์เรียนรู้จึงควรเริ่มต้นจากการสำรวจตรวจสอบเพื่อให้รับรู้และเข้าใจว่า ผู้เรียนมีความชื่นชอบสิ่งใด สิ่งใดบ้างที่ผู้เรียนทำออกมาได้ดี และสิ่งใดบ้างที่เหมาะสมกับผู้เรียน จากนั้นเลือกใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้เพื่อนำไปสู่การออกแบบและจัดประสบการณ์เรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องต่อไป แนวทางดังกล่าวเน้นย้ำว่าการบูรณาการเรียนรู้ ถือเป็นหลักการเพื่อใช้จัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นสูง หลากหลาย และไม่ตายตัว

การบูรณาการเรียนรู้เป็นการออกแบบและสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่สอดคล้องตามความสนใจ ความสามารถ และธรรมชาติของผู้เรียน เป็นการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ แนวคิดทฤษฎีร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สามารถนำความรู้ ทักษะ และเจตคติไปสร้างงาน แก้ปัญหา และใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเองอย่างสมดุลและเป็นรูปธรรม การจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการจึงเป็นเพียงหลักการที่ไม่มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบวิธีตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับศักยภาพผู้สอนเป็นสำคัญว่า

จะสามารถบริหารทรัพยากรและทุนความรู้เพื่อสร้างประสบการณ์เรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ ผู้เขียนนำเสนอการบูรณาการเรียนรู้ที่เป็นกรณีศึกษา 3 หัวข้อ ได้แก่ 1) การจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่น 2) การจัดการเรียนรู้แบบสอดแทรก และ 3) การจัดประสบการณ์ตามลีลาการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางให้ครูนาฏศิลป์สามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับสร้างการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความชื่นชอบนักเรียนต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) การจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่น อาจเรียกว่า เรียนปนเล่น หรือเล่นปนเรียน ตามแนวคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ที่บัญญัติขึ้นจากคำว่า play + learn เมื่อออกเสียงเป็น “เพลิน” แล้วให้ความหมายที่ดี คือ การเรียนทำให้เด็กเพลิน เพราะถ้าเรียน (learn) อย่างเดียวก็เกิดความเบื่อหน่าย แต่ถ้าจะเล่น (play) อย่างเดียวเด็กก็จะมีแต่ความสนุกเกินไปโดยไม่ได้รับความรู้เช่นกัน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางนี้ผู้สอนต้องออกแบบกิจกรรมให้เกิดความสมดุลที่สุด โดยที่ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้และความสนุกไปพร้อม ๆ กัน อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสาระนาฏศิลป์มีทั้งเรื่องราวที่นักเรียนชื่นชอบ สนใจ และเรื่องราวที่นักเรียนรู้สึกไม่ชื่นชอบ ไม่สนใจ หรือไกลตัวเป็นธรรมดา สิ่งสำคัญผู้สอนจะต้องออกแบบการเรียนรู้อย่างไรให้ผู้เรียนรู้สึกว่า ทุกการเรียนรู้เป็นเรื่องราวที่ไม่น่าเบื่อหน่าย มีความสนุกสนาน และสามารถแปรเปลี่ยนไปสู่ทัศนคติเชิงบวกในเรื่องที่สอนได้ การจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่นจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ดีที่สามารถนำไปใช้ได้กับสถานการณ์ดังกล่าว เพราะโดยธรรมชาติการเล่นสนุกสนานตามวัยถือเป็นสิ่งที่ผู้เรียนพึงประสงค์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (วิทนพร บุญชู และ อธิกมาส มากจ้อย, 2567)

ตัวอย่างที่น่าสนใจจากกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางเรียนปนเล่น มีชื่อว่า “แต่งตัวนางรำ” ผู้สอนได้แรงบันดาลใจจากการเล่นแต่งองค์ทรงเครื่องหุ่นกระดาซที่เป็นของเล่นเด็กสุดคลาสสิกผ่านกาลเวลาหลายยุคสมัย นำมาบูรณาการกับหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายนาฏศิลป์ จุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิวารมณ์ พัสตราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ ในงานนาฏกรรมไทย รวมถึงลักษณะการแต่งกายที่ถูกต้องของตัวละครสำหรับการแสดงโขน ละคร และระบำ รำ ฟ้อน กระบวนการเริ่มจากผู้สอนออกแบบหุ่นเปลือยจากกราฟิกดีไซน์เป็นรูปร่างตัวละครที่ถูกต้องตามบรรพชนคดีไทย จากนั้นออกแบบเครื่องนุ่งห่มและชิ้นส่วนของเครื่องประดับประเภทต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อเป็นตัวเลือกในการนำมาประกอบการสวมใส่ เมื่อเข้าสู่กิจกรรมการเรียนรู้ ครูจะให้ผู้เรียนเลือกตัวละครที่ชื่นชอบ อาจเป็นตัวพระ นาง ยักษ์ ลิง เพื่อนำมาออกแบบเครื่องแต่งกายและเลือกสวมใส่เครื่องประดับให้ถูกต้องตามหลักการแต่งกายทางนาฏศิลป์ โดยผู้สอนจะกำหนดโจทย์หรือเงื่อนไขให้ผู้เรียนออกแบบและตัดสินใจเลือกสวมใส่ตามภูมิรู้และความสนใจ เมื่อผู้เรียนออกแบบเสร็จเรียบร้อย ผู้สอนก็จะให้นำเสนอแนวคิด การประกอบสร้าง รวมถึงชี้แนะสรุปองค์ความรู้รวบยอดอีกครั้ง ผลการจัดกิจกรรมดังกล่าวผู้เรียนต่างมีความสุขที่ได้แต่งตัวหุ่นกระดาซของตนเองตามความชื่นชอบ โดยที่ผู้เรียนรู้สึกว่าสิ่งที่กำลังเรียนรู้เป็นเรื่องราวที่น่าเบื่อหน่าย หรือเป็นความรู้ที่ถูกยัดเยียดแต่อย่างใด ในทางกลับกันองค์ความรู้ที่ผู้เรียนได้สัมผัสกมลกลืนอยู่ในการละเล่นนี้ เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์ที่ดีและเป็นความชื่นชอบในที่สุด (จิระเดช นุกุลโรจน, 2566) ตัวอย่างผลงานส่วนหนึ่งของผู้เรียนที่แสดงออกผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ แต่งตัวนางรำ (ภาพ 3)

ภาพ 3

กิจกรรมการเรียนรู้ “แต่งตัวนางรำ”



2) การจัดการเรียนรู้แบบสอดแทรก เป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่วางแผนการสอนในรูปแบบการสอดแทรกเนื้อหาสาระวิชาอื่น ๆ หรือองค์ความรู้นอกเหนือมาตรฐานและตัวชี้วัดการเรียนรู้เข้าไปในการเรียนการสอนได้อย่างอิสระ ตามที่ผู้สอนวางแผนและเห็นว่าเหมาะสมในการพัฒนาผู้เรียน โดยส่วนใหญ่การใช้แนวทางนี้จะเป็นการพิจารณาเพื่อสอดแทรกเนื้อหาสาระที่นักเรียนกำลังให้ความสนใจ เรื่องราวที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน หรือแม้แต่เรื่องราวที่ผู้เรียนสามารถทำออกมาได้ดี เริ่มจากการสำรวจตรวจสอบภูมิหลังและตัวตนผู้เรียน เป็นการใช้จิตวิทยาสังเกตพฤติกรรมและความรู้คิดของผู้เรียนเพื่อประเมินสิ่งที่ผู้เรียนชอบหรือสิ่งที่ผู้เรียนไม่ชอบ อาทิ การใช้กิจกรรมสนทนา การเล่นเกม การชมสื่อวีดิทัศน์ การเล่าเรื่องและสังเกตว่าผู้เรียนสนใจเรื่องเหล่านั้นมากน้อยเพียงใด การสอบถามความสนใจ การติดตามวัฒนธรรมกระแสนิยม หรือแม้แต่การให้ผู้เรียนเขียนสิ่งที่ต้องการเรียนรู้จากรายวิชา เป็นต้น เมื่อครูได้ทราบในสิ่งที่ผู้เรียนชื่นชอบอันเป็นแนวทางให้ครุณาไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับจัดประสบการณ์เรียนรู้ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระในรายวิชานาฏศิลป์ได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นผู้เขียนนำเสนอฉากทัศน์ของแนวทางดังกล่าว โดยหยิบยกการจัดการประสบการณ์เรียนรู้ของครุณาฏศิลป์ท่านหนึ่งที่น่าสนใจ มีรายละเอียด ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ประวัติบุคคลสำคัญทางด้านนาฏศิลป์ มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวประวัติและซาบซึ้งในคุณูปการของบุชนิยบุคคลทางด้านนาฏศิลป์ โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาสาระที่ครุณามาใช้จัดประสบการณ์เรียนรู้มักจะเป็นเรื่องราวของนาฏยศิลป์ที่มีชื่อเสียงจากยุคสมัยต่าง ๆ หรืออาจเป็นศิลปินแห่งชาติเสียส่วนใหญ่ รูปแบบการเรียนรู้ก็จะเป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อรวบรวมข้อมูลชีวประวัติและผลงานตามรายชื่อบุคคลที่ครูกำหนดให้ จากนั้นนำเสนอข้อมูลที่ได้นำขึ้นเรียนหรือรูปแบบเอกสาร รายงาน การใช้วิธีดังกล่าวมีถือว่าเป็นเรื่องที่ผิดแปลกแต่อย่างไร หากแต่เป็นกระบวนการสามัญพื้นฐานที่คาดว่า ผู้เรียนจะได้รับองค์ความรู้ค่อนข้างครบถ้วนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ อย่างไรก็ตามหากสังเกตพฤติกรรมและบรรยากาศในชั้นเรียน กลับพบว่า ผู้เรียนส่วนหนึ่งเริ่มเบื่อหน่ายในการเรียนรู้ ขาดแรงจูงใจ หรือความแปลกใหม่ของความรู้จุดเปลี่ยนสำคัญจึงเป็นการทดลองสอดแทรกเรื่องราวของศิลปินกระแสนิยมเข้าไปในหน่วยการเรียนรู้เรื่องดังกล่าว เพราะทราบว่านักเรียนในชั้นเรียนส่วนใหญ่ชื่นชอบศิลปินที่ชื่อว่า ลิซ่า (Lisa) เขาจึงใช้วิธีการเชื่อมโยงชีวประวัติที่เป็นเส้นทางพัฒนาทักษะสู่ศิลปินระดับโลกของลิซ่า เพื่อเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนทราบว่า ศิลปินที่ชื่นชอบนั้นมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นนักเรียนที่มีความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ในโรงเรียน จากนั้นครูเริ่มเปิดวีดิทัศน์ให้นักเรียนเห็นถึงทักษะทางด้านนาฏศิลป์ของศิลปินคนดังกล่าว ที่สามารถร้อง รำ เต้น ได้อย่าง

สวยงาม ยิ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกกระตือรือร้นในการเรียนรู้ เกิดแรงบันดาลใจและเห็นประโยชน์ของนาฏศิลป์ ในแง่มุมที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้มากขึ้น เมื่อผนวกกับชีวประวัติและผลงานของนาฏศิลปินไทยท่านอื่น ๆ ที่นักเรียนจะต้องศึกษาค้นคว้า ส่งผลให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าและซาบซึ้งในคุณูปการของศิลปินที่ได้อนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนางานนาฏศิลป์ให้คงอยู่เพื่อเยาวชนรุ่นหลังสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นฐานนาฏศิลป์ในการก้าวสู่ความสำเร็จในวิชาชีพได้ (เมษวดี ยมาภัย, 2567)

3) การจัดประสบการณ์ตามลีลาการเรียนรู้ หมายความว่าปลายทางของการเรียนรู้ คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม พัฒนาสติปัญญา อารมณ์ และสังคมของผู้เรียนให้เจริญงอกงามตามช่วงวัย ในขณะที่ความท้าทายสำคัญ คือ เราไม่สามารถสรุปได้ว่า ผู้เรียนทุกคนจะเรียนรู้ได้เร็วเท่ากันจากสื่อและวิธีการสอนที่เหมือนกัน ดังนั้นเราจึงควรคำนึงถึงความแตกต่างในด้านของบุคลิกภาพ วิธีการเรียนรู้ และจุดประสงค์ในการเรียนของแต่ละบุคคล อีกทั้งเราควรมีจุดมุ่งหมายในการสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีที่จะเรียนรู้ตามความชื่นชอบและเป็นตัวเองมากที่สุด (Crosby, 1988) กล่าวคือ การที่ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทำให้ทราบว่า ผู้เรียนมีวิธีการเรียนแบบใดที่จะทำให้เกิดผลการเรียนรู้แก่ตัวเขาสูงสุด อีกทั้งทราบแรงจูงใจในการเรียนและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของตนเอง ซึ่งถ้าผู้เรียนพอใจและตั้งใจเรียนก็จะลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หลาย ๆ อย่างที่อาจเกิดขึ้นในห้องเรียน ทำให้ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการสอนได้ง่ายขึ้นอีกด้วย ที่กล่าวมานั้นคือ การสร้างประสบการณ์ที่คำนึงถึงลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ (กรมวิชาการ, 2544) ในงานเขียนของ ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ (2550) นำเสนอว่า ที่ผ่านมาผู้สอนส่วนใหญ่มักให้ความสนใจว่า ผู้เรียนจะเรียนเนื้อหาเกี่ยวกับอะไรมากกว่าสนใจว่า ผู้เรียนมีวิธีเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาเหล่านั้นอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้มีผู้เรียนจำนวนไม่น้อยที่จำใจต้องนั่งเรียน ทั้งที่การจัดการเรียนรู้ไม่สอดคล้องกับวิธีเรียนของตน นำไปสู่การขาดความกระตือรือร้นและขาดแรงจูงใจในตัวผู้เรียน การพินิจวิเคราะห์ในลีลาการเรียนรู้อัตโนมัติหรือธรรมชาติของผู้เรียน จึงเป็นเหตุผลจำเป็นมากในการจัดการศึกษาที่ผู้สอนต้องตระหนักและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้นำมาสู่แนวทางการจัดประสบการณ์เรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

จากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนและการศึกษาเอกสารวิชาการ พบว่า รูปแบบการสอนส่วนใหญ่ มักจะเป็นการบรรยาย จด ท่องจำ และทำตาม สุดท้ายปลายทางจะเป็นการวัดประเมินความรู้ ความจำนั้น ๆ ในลักษณะเดียวกันทั้งชั้นเรียน ข้อสังเกตคือ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีภาวะถดถอยทางการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพราะที่ผ่านมานครุนาฏศิลป์บางส่วนไม่เคยตระหนักเลยว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง อาทิ ผู้เรียนบางคนชอบทำกิจกรรมมากกว่านั่งฟังบรรยายแบบนิ่ง ๆ บางคนชอบการแข่งขันท้าทาย บางคนชอบการรวมพลังสร้างทีม บางคนชอบแสดงออกในที่สาธารณะ บางคนชอบสร้างสุนทรียะสนทนา บางคนชอบสำรวจตรวจสอบหาข้อเท็จจริง บางคนชอบการวาดเขียน บางคนชอบการประดิษฐ์ชิ้นงาน หรือบางคนชอบทดลอง เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวถูกนำไปสู่การตั้งสมมุติฐานที่ว่า หากผู้เรียนแต่ละคนมีลีลาการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน การจัดประสบการณ์เรียนรู้ก็ย่อมแตกต่างกันเสมอ ถึงแม้เนื้อหาสาระที่สอนจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม ดังนั้นผู้เขียนจึงลองแปรเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้แตกต่างกัน ผู้เรียนกลุ่มที่ชอบการนำเสนอหน้าชั้นเรียนเพราะมีความเป็นผู้นำกล้าแสดงออก ก็จะเลือกวิธีการให้สอดคล้องกับพฤติกรรมนั้น

ผู้เรียนกลุ่มที่ชอบประดิษฐ์สร้างชิ้นงาน ก็จะใช้วิธีการให้สร้างสรรค์ชิ้นงาน ผู้เรียนกลุ่มที่ชอบสำรวจนอกชั้นเรียน ก็จะใช้วิธีการให้ทำกิจกรรมปฏิบัติการเชิงพื้นที่หรือลงชุมชน ผู้เรียนกลุ่มที่ชอบสนทนากา ก็จะใช้กิจกรรมเกมส์หรือการละเล่น เป็นต้น การจัดประสบการณ์เรียนรู้ตามแนวทางดังกล่าว ส่งผลให้สุดท้ายปลายทางที่เป็นผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของพวกเขา มีพัฒนาการที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

2. สิ่งที่น่าสนใจ ระยะเวลาที่ผ่านมาครุศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่มักคำนึงแค่เพียงว่าผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ในเรื่องใดบ้างเพื่อให้ครบถ้วนตามมาตรฐาน และตัวชี้วัดการเรียนรู้หลักสูตรแกนกลางฯ แต่อาจลืมคำนึงไปว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถ และความถนัดด้านใดบ้าง โดยปกติแล้วศักยภาพของผู้เรียนในแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างตามภูมิหลัง ประสบการณ์ และพัฒนาการ ดังนั้น การพิจารณาตัวตนของผู้เรียนว่าสามารถทำอะไรได้ดี มีความถนัดในเรื่องใด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญให้ครูนำมาสู่การจัดประสบการณ์เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป จากตัวอย่างเชิงประจักษ์ของเบรนด้า ดิค (Brenda Dyck) อาจารย์ประจำ Masters Academy and College รัฐอัลเบอร์ตา ประเทศแคนาดา ได้ให้ความสำคัญกับการรู้จักนักเรียนของเธอเป็นรายบุคคลอย่างมาก เพื่อที่เธอจะสามารถพัฒนาศักยภาพของเด็กๆ ที่แตกต่างกันได้อย่างเต็มที่ เบรนด้าใช้เวลาช่วงสัปดาห์แรก ๆ ของการเปิดเทอมทำความรู้จักนักเรียนแต่ละคน เขาให้ความสำคัญกับการสอนตามหลักสูตรฯ เป็นลำดับรอง ในทางกลับกันสิ่งที่เบรนด้าทำ คือ มอบหมายให้เด็กแต่ละคนจัดทำแฟ้มการเรียนรู้ของตนเองขึ้นมา โดยแฟ้มนี้จะช่วยให้ครูสามารถแยกแยะและจำแนกความสามารถที่แตกต่างกันของเด็กตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ (Howard Gardner) แฟ้มดังกล่าวมีจุดประสงค์ในการทำอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนแรก ช่วยให้ครูมองเห็นภาพรวมของจุดแข็งและจุดอ่อนของนักเรียนใหม่ที่ครูเพิ่งรู้จัก และส่วนที่สอง ครูสามารถส่งเสริมให้เด็กรู้จักตนเองมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้พัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ของตนเองที่ต่างไปจากเด็กคนอื่น ๆ “แต่ละปีฉันรู้สึกทึ่งกับข้อมูลที่ไม่มีเป็นทางการจากการทำกิจกรรมนี้ ฉันค้นพบว่าเด็กจำนวนหนึ่งที่มีชีวิต 2 รูปแบบ นั่นคือ เวลาเรียนในห้องเด็กกลุ่มนี้จะประสบกับปัญหาและความยากลำบาก แต่เมื่อออกไปพ้นโรงเรียนพวกเขาจะแสดงพรสวรรค์ออกมาอย่างล้นเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการเต้นแท็ป การสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ การเล่นฮ็อกกี้ หรือขับร้องเพลงประสานเสียง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) อย่างไรก็ตามหากครุศึกษาศาสตร์นำแนวทางของเบรนด้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้รู้จักมักคุ้นกับผู้เรียนที่ครูสอนได้ลึกซึ้งขึ้น จนสามารถรับรู้ได้ว่าพรสวรรค์ของพวกเขาอยู่ตรงไหน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสม โดยที่ไม่จำเป็นว่าการเรียนนาฏศิลป์คือการบังคับให้นักเรียนทุกคนเรียนจะต้องร้องรำเสมอไป แต่เป็นการบูรณาการเนื้อหาสาระในรายวิชาเพื่อส่งเสริมความสามารถและพรสวรรค์ของผู้เรียนควบคู่กันไป หมายความว่าปลายทางของการเรียนนาฏศิลป์จึงเป็นการเรียนรู้ที่เสริมสร้างผู้เรียนให้ค้นพบตัวเองได้อย่างแท้จริง

3. สิ่งที่ทำแล้วเป็นประโยชน์ ความคาดหวังจากผู้เรียนที่มากกว่าการได้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ หรือการพัฒนาด้านบุคลิกภาพและความกล้าแสดงออกที่มักกล่าวอ้างไว้อย่างกว้าง ๆ แต่จะต้องนำพาให้ผู้เรียนเห็นถึงประโยชน์หรือมูลค่าในมิติอื่น ๆ ของนาฏศิลป์เป็นมโนทัศน์สำคัญด้วยเช่นกัน ระยะเวลาที่ผ่านมาครุศึกษาศาสตร์ยังคงถูกตั้งคำถามที่ว่า เรียนนาฏศิลป์แล้วเอาไปใช้ทำอะไร เรียนนาฏศิลป์แล้วสามารถประกอบอาชีพใดได้บ้าง และเราก็มักจะแก้ต่างอย่างหลกลอยว่า นาฏศิลป์ช่วยเสริมสร้างความกล้าแสดงออกบ้าง

ช่วยขัดเกลาจิตใจบ้าง ช่วยดำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติบ้าง วาทกรรมเช่นนั้นอาจเป็นนามธรรมมากเกินไปหรือไม่ในมุมมองของผู้เรียน ดังนั้นก่อนจัดการเรียนรู้ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์เนื้อหาสาระ อีกทั้งจำเป็นต้องตั้งคำถามกับตัวเองเสมอว่า องค์ความรู้ที่ป้อนให้ผู้เรียนนั้นมีประโยชน์มากน้อยเพียงใด ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างไรบ้าง อีกทั้งยังต้องจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่นั่น ๆ ด้วยวิธีการใดเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด หากพิจารณาแนวทางการเรียนรู้ของ Bloom (1956) จะเห็นได้ว่า การสอนเนื้อหาสาระใด ๆ เพียงเพื่อให้ผู้เรียนรู้ จำ เข้าใจ ย่อมเป็นเพียงการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดประโยชน์เพียงน้อยนิด หากแต่การนำพาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ไปถึงการวิเคราะห์ได้ สร้างสรรค์เป็น และนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตต่างหากถือเป็นการเรียนรู้ที่เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการเริ่มต้นที่ผู้สอนจะต้องไม่ละเลยและคำนึงถึงประโยชน์ของนาฏศิลป์ที่ก่อให้เกิดทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมเป็นประการสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมั่นใจได้ว่า สิ่งที่พวกเขา กำลังเรียนรู้หรือได้รับอยู่นั้นเป็นเรื่องราวที่มีประโยชน์อย่างรูปธรรมจับต้องได้จริง

การจัดการศึกษาตามแนวทางดังกล่าวของครูนาฏศิลป์ท่านหนึ่ง มีความน่าสนใจที่ว่า ทุกครั้งที่สอนเขาจะตระหนักเสมอว่า ผู้เรียนได้รับประโยชน์เชิงประจักษ์อย่างไรบ้างจากการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง การจัดประสบการณ์จึงมักจะให้ผู้เรียนได้ออกแบบ สร้างสรรค์ หรือลงมือปฏิบัติจริง และการปฏิบัตินั้นนอกเสียจากประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับ เขายังคำนึงถึงประโยชน์ที่เป็นมูลค่าควบคู่กันเสมอ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้แน่ใจในผลลัพธ์อันเป็นจุดหมายปลายทางของการเรียนรู้แต่ละครั้ง เขาไม่ได้พิจารณาแค่ที่ ผู้เรียนจะทำข้อสอบได้มากน้อยเพียงใด แต่จะให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสะท้อนย้อนกลับ นำเสนอผลงานเชิงประจักษ์ รวมถึงผู้เรียนสามารถแสวงหาวิธีนำองค์ความรู้ที่ไปสร้างมูลค่าได้อย่างไร อนึ่งเขาเชื่อว่า สิ่งที่ผู้เรียนได้รับจะต้องสร้างประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้เสมอ อาทิ หน่วยการเรียนรู้เรื่อง การออกแบบเครื่องประดับและการแต่งกายนาฏศิลป์ จากการบรรยาย สาธิต หรือชมวิดีโอทัศน์ ในทางกลับกันเขาใช้แนวคิดเชิงธุรกิจบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ (ภาพ 4) ความท้าทายสำคัญ คือ ผู้เรียนจะต้องศึกษาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เป็นชิ้นส่วนเครื่องประดับการแต่งกายในเชิงธุรกิจ ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องลงมือปฏิบัติจริงในทุกกระบวนการ ตั้งแต่ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การออกแบบ จัดหาวัสดุ คำนวณต้นทุน การผลิต แก้ไขปัญหา การส่งเสริมการขาย การหากลุ่มลูกค้า การจำหน่ายและการใช้งานจริง เป็นต้น จากการจัดกิจกรรมตามแนวทางดังกล่าว ผู้เรียนต่างสะท้อนทัศนคติที่น่าสนใจว่า นอกจากพวกเขาได้รับความรู้และทักษะตามตัวชี้วัดการเรียนรู้แล้วยังได้แนวทางการต่อยอดเพื่อนำไปสร้างมูลค่าได้จริง โดยก้าวผ่านความรู้สึกที่ว่าเมื่อเดินออกจากห้องเรียนความรู้ก็มักจะถูกคืนให้กับครูเช่นเดิม เพราะไม่รู้ว่าเอาความรู้ที่ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร (สมศักดิ์ทองปาน, 2568)

ภาพ 4

กิจกรรมการเรียนรู้ การสร้างเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย



นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ของ อภิเดช ถิ่นพังงา (2566) สะท้อนถึงการตั้งคำถามที่ว่า จะทำอย่างไรให้เรื่องราวของนาฏศิลป์มีส่วนในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การเริ่มต้นกลับมาพิจารณาเนื้อหาสาระมาตรฐาน และตัวชี้วัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางฯ พบว่า การแสดงโนรา เป็นหนึ่งในหน่วยการเรียนรู้ที่เขาใช้สำหรับจัดการเรียนรู้ซ้ำ ๆ มาโดยตลอด อัตลักษณ์ของโนรา คือ เครื่องแต่งกายที่ถูกร้อยเรียงจากลูกปัดสีสันสดใสเกิดเป็นเส้นสายที่สวยงาม เมื่อนำมาสวมใส่ประดับร่างกายทำให้ดูโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ โนราเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้าน และนาฏศิลป์พื้นบ้านก็ยังเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางฯ อีกด้วย หลายครั้งเขามักจะเจอกับคำถามที่ว่า นอกจากความรู้และทักษะการแสดงโนราแล้ว จะสามารถนำอัตลักษณ์ของโนราไปสร้างสรรค์เป็นสิ่งอื่นใดได้อีกไหม เพราะผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่มีที่ท่าว่าจะยึดถือโนราเป็นวิชาเลี้ยงชีพแต่อย่างใดในอนาคต จุดเริ่มต้นจึงเป็นการร่วมกันวิพากษ์ในประเด็นดังกล่าวระหว่างครูและผู้เรียน นำไปสู่แนวทางการพัฒนาโนราสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการนำลูกปัดโนราไปผลิตเป็นสินค้าที่ระลึก เครื่องประดับสำหรับสวมใส่ในโอกาสต่าง ๆ ดังนั้นในห้องเรียนนี้จึงไม่ได้หมายถึงการเรียนรู้แค่เพียงประวัติศาสตร์ องค์ประกอบ และกระบวนการทำโนราอีกต่อไป แต่ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมกันประยุกต์ใช้องค์ความรู้นั้นเพื่อต่อยอดเป็นชิ้นงานที่มีมูลค่าและจับต้องได้จริง (ภาพ 5)

ภาพ 5

ตัวอย่างชิ้นงานการประยุกต์เครื่องประดับโนราที่สร้างมูลค่า



4. **สิ่งที่สังคมต้องการ** มีอาจปฏิเสธได้ว่า นาฏศิลป์สามารถดำรงอยู่ถึงปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งเป็นการอุปถัมภ์ค้ำยันจากสังคมที่ร้อยรัดให้นาฏศิลป์ไทยมีรูปแบบและวิวัฒนาการเจริญงอกงามอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ในขณะที่นาฏศิลป์เองก็ยังคงคอยทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการตามพลวัตของสังคมด้วยเช่นกัน ระยะเวลาที่ผ่านมาการตระหนักว่า สังคมต้องการอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ นาฏศิลป์ควรมีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมมิติใดบ้าง ข้อสังเกตเหล่านี้ยังมีการกล่าวถึงหรือถกเถียงอย่างจำกัด โดยเฉพาะแวดวงการศึกษาที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานบรรจุให้นาฏศิลป์เป็นหนึ่งในรายวิชาภาคบังคับ เท่ากับว่า นาฏศิลป์คงมีความสำคัญมากไม่น้อยต่อการวางรากฐานให้กับเยาวชนไทยเพื่อนำไปสู่การเป็นพลเมืองในอนาคตสาระสำคัญคือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักมาตรฐานการศึกษา หรือแม้แต่ครูนาฏศิลป์เองเคยตระหนักมาน้อยเพียงใดว่า แท้จริงแล้วสังคมต้องการให้นาฏศิลป์มีบทบาทอย่างไรบ้าง ความเป็นนาฏศิลป์ที่สังคมต้องการควรมีลักษณะเช่นไร หรือแม้แต่สังคมมีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาในระยะที่ผ่านมาอย่างน้อยเพียงใด เพราะเราเคยตระหนักว่าผู้เรียนจะต้องได้รับความรู้และทักษะทางนาฏศิลป์ที่ครบถ้วนตามตัวชี้วัด แต่เรากลับละเลยว่า สังคมกำลังเผชิญกับปัญหาและความท้าทายใดบ้างในโลกทุนนิยม และนาฏศิลป์จะมีส่วนในการขับเคลื่อนหรือคลี่คลายปัญหานั้นได้อย่างไร หากเราวิเคราะห์ตำแหน่งแห่งที่นาฏศิลป์ให้ทะลุผ่านไปยังมุมมองที่กล่าวมาทั้งหมด เชื่อว่าการสอนนาฏศิลป์จะยังคงไว้ซึ่งประโยชน์ คุณค่า และตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง หนึ่งในวิธีการสร้างคุณค่าให้กับชีวิตตามแนวทางอริโก ก็ยังให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับ “สิ่งที่โลกและสังคมต้องการหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโลก”

งานเขียนของ Senge (2017) กล่าวถึงบทบาทสำคัญของการเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ระบบ ได้แก่ 1) ชั้นเรียน 2) โรงเรียน และ 3) ชุมชน ที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และทุกระบบต้องมีแบบแผนที่ส่งอิทธิพลร้อยรัดเข้าด้วยกันโดยที่มีครูเป็นนักจัดการศึกษาคอยแบ่งสรรปันส่วนอย่างเท่าเทียม เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ถึงการมีอัตลักษณ์ของผู้เรียนและชุมชน การสร้างความเชื่อมโยงในหมู่ผู้นำชุมชนที่แตกต่าง และจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน นำไปสู่การจัดการศึกษาที่เข้าใจในความต้องการของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง จิระเดช นกุลโรจน์ และคณะ (2568) กล่าวเสริมว่า การจัดการศึกษาที่ตระหนักในผลประโยชน์และความต้องการของสังคม เป็นการเปิดพรมแดนแห่งการเรียนรู้ที่มาจากทุกทิศทุกทาง การกระจายอำนาจทางการศึกษาไม่ให้อยู่ที่ตัวครูเพียงผู้เดียว รวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนจึงเป็นหน้าที่ของทุก ๆ ฝ่ายในสังคมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ นงเยาว์ เนาวรัตน์ (2561) ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า หากจะจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความต้องการของสังคม ครูส่วนใหญ่ก็มักจะตีความไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นทันที ซึ่งอาจจะไม่ถูกต้องเท่าที่ควร เพราะหลักสูตรท้องถิ่นมักจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในอัตลักษณ์ตามแนวคิดวัฒนธรรม 3F ที่เป็นการศึกษาผ่านอาหาร (Food) เทศกาล (Festival) และแฟชั่น (Fashion) ของท้องถิ่นนั้น ๆ แบบฉาบฉวย แต่ยังมีได้เข้าใจปัญหาหรือความต้องการที่แท้จริงของสังคม การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความต้องการของสังคมจึงควรเป็นการบูรณาการแนวคิด ทฤษฎี หรือวิธีการจัดการศึกษาที่ยึดโยงกับสภาพความเป็นไปในสังคมอย่างเข้าใจ

มากกว่าแค่เพียงการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบหลักสูตรท้องถิ่นอย่างที่ผ่านมา สุดท้ายปลายทางจึงเกิดเป็นองค์ความรู้และทักษะที่ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสังคมต่อไป (จิระเดช นุกุลโรจน์, 2567)

จากแนวทางดังกล่าวมีกรณีศึกษาที่น่าสนใจของครูนาฏศิลป์ในดินแดนพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ห้องเรียนที่ประกอบด้วยผู้เรียนมาจากศาสนา และวิถีปฏิบัติที่แตกต่างอย่างสุดโต่ง ปัญหาในสังคมที่ถูกพูดถึงอย่างต่อเนื่อง คือ พลเมืองบางส่วนยังขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ผู้คนแยกกันอยู่เป็นกลุ่มชนตามวัฒนธรรมตนเองขาดการไว้วางใจเชื่อใจจากคนที่มาจากวัฒนธรรมอื่น สำคัญคือ จะทำอย่างไรให้พลเมืองในพื้นที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในขณะที่พลเมืองมีความต้องการใช้ชีวิตที่ปกติไร้ซึ่งความขัดแย้งหรือความไม่ไว้วางใจเชื่อใจเพียงเพราะความไม่เหมือนกันทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม เมื่อเป็นเช่นนั้นความท้าทายของการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ในดินแดนดังกล่าว คือ การสร้างการเรียนรู้ที่การตอบสนองกับความต้องการของสังคมหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจริง การจัดประสบการณ์เรียนรู้จึงเป็นการบูรณาการความร่วมมือจากผู้นำศาสนา ประชาชนในพื้นที่ ผ่านแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม จากกิจกรรมการเรียนรู้ตามตัวชี้วัด เรื่องราวมาตรฐาน ระยะเวลาที่ผ่านมาผู้สอนจะให้นักเรียนจับคู่ชาย-หญิง เพื่อปฏิบัติทำราวมาตรฐาน 10 เพลง ตามรูปแบบ ขนบ และจารีตของกรมศิลปากรอย่างเคร่งครัด แต่ในครั้งนี้ครูนาฏศิลป์ใช้ชื่อกิจกรรมใหม่ว่า “ราวหลากหลายวัฒนธรรม” นับเป็นการออกแบบกิจกรรมราวที่แตกต่างจากระยะที่ผ่านมา โดยแบ่งเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) ราวมาตรฐาน 2) ราวเวียนครก 3) ราวต้นหยง (รองเง็งชาวเล) 4) รองเง็ง และ 5) ราวย้อนยุค จากนั้นเขาแบ่งกลุ่มผู้เรียนเพื่อจับฉลากและร่วมกันศึกษาค้นคว้าในหัวข้อที่ได้รับ การให้อิสระในการหาข้อมูลเพื่อประมวลผล สร้างเป็นองค์ความรู้ และนำเสนอตามความถนัดหรือความคิดสร้างสรรค์

เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานของตนอย่างหลากหลายและมีความหมาย บางกลุ่มใช้สื่อและภาษาถิ่นตามวัฒนธรรมการแสดงนั้น ๆ โดยไม่เขินอาย เขายังสังเกตเห็นผู้เรียนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมที่สูงขึ้น ถึงแม้ช่วงแรกเริ่มรับรู้ได้ว่า มีบางคนรู้สึกอึดอัดที่ไม่ได้อยู่ร่วมกลุ่มเพื่อนที่มาจากวัฒนธรรมเดียวกันเหมือนที่ผ่านมา แต่เมื่อได้ร่วมทำกิจกรรม ร่วมคิด ร่วมนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม ทำให้ผู้เรียนมีความคุ้นชินและไว้วางใจกันมากขึ้นถึงแม้จะมาจากต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนา ที่สำคัญผู้เรียนสามารถนำเสนอประสบการณ์จากที่บ้านและชุมชนของตนเองได้อย่างภูมิใจ เพราะเป็นภูมิหลังที่ติดตัวมา อาทิ เรื่องราวราวเวียนครกที่ผู้เรียนพบเห็นในงานรื่นเริงของชุมชนมาตั้งแต่เด็กถือเป็นปกติ พวกเขาจึงถ่ายทอดเรื่องราวออกมาได้เป็นฉากเป็นตอนด้วยความภูมิใจ หรือแม้แต่บางคนนำเสนอผลงานโดยใช้ภาษาถิ่นได้และภาษามลายู (ยาวิ) ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความแตกต่างจากเดิม เพราะเคยถูกจำกัดการสื่อสารด้วยภาษาไทยราชการเท่านั้น ผู้เรียนจึงมีความมั่นใจในการสื่อสารมากขึ้นโดยไม่ต้องกังวลว่า เพื่อนหรือครูจะล้อเลียนสำเนียงทองแดง ในขณะที่ผู้เรียนมุสลิมยังมีโอกาสได้เปิดโลกทัศน์วัฒนธรรมอิสลามให้เพื่อน ๆ ในชั้นเรียนได้เรียนรู้อย่างเข้าใจ นอกจากนี้ เขายังเชิญผู้นำศาสนาและสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ให้คำชี้แนะ และชื่นชมการนำเสนอผลงานอีกด้วย สุดท้ายการสร้างประสบการณ์เรียนรู้เรื่องราวหลากหลายวัฒนธรรม โดยใช้แนวทางพหุวัฒนธรรม นอกจากความรู้ ทักษะที่เป็น

สมรรถนะเฉพาะวิชาแล้ว ยังเป็นการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักรู้ถึงโครงสร้างทางสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างหลากหลายหลอมรวมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (จิระเดช นุกุลโรจน์ และคณะ, 2568)

งานเขียนของ แพร์ ศิริศักดิ์คำเกิง (2549) ยังสนับสนุนแนวทางดังกล่าว โดยเขาเสนอมุมมองว่า ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้เกิดการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม หากครูจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนวัฒนธรรมกระแสหลักเพียงวัฒนธรรมเดียว ผู้เรียนก็จะมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับคนที่เป็กลุ่มของตนเท่านั้น แต่ยังมีพลาดโอกาสการได้เรียนรู้สังคมทั้งหมดอีกด้วย ซึ่งในความเป็นจริงสังคมทุกสังคมเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมทั้งสิ้น เอกสารการสอนและวิธีการจัดการเรียนรู้ของครู จึงควรสะท้อนภาพของสังคมที่มีความแตกต่างและหลากหลาย แนวคิดและวิธีการจัดการเรียนรู้จึงควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันอย่างอิสระในชั้นเรียน อันเป็นต้นธารที่เริ่มต้นจากชั้นเรียนที่ค่อย ๆ คลี่คลายปมแห่งความขัดแย้งในความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขในสังคมต่อไป

นอกจากนี้ยังมีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่น่าสนใจเป็นกรณีศึกษาเพิ่มเติมคือ ชุมชนเวดล้อมสถานศึกษาแห่งหนึ่งในจังหวัดทางภาคเหนือ พบว่า ส่วนใหญ่เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยอย่างน้อย 1-2 คน และข้อมูลเชิงลึกยังพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านั้นส่วนใหญ่มีภาวะซึมเศร้าหรือความเครียดจากอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง การสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจในครัวเรือน การถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านตามลำพัง รวมถึงขาดปฏิสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัว ระยะเวลาที่ผ่านมาการร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมักจำกัดอยู่แค่หน่วยงานสาธารณสุข ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานพัฒนาสังคมฯ แต่ยังไม่เคยปรากฏเรื่องราวเหล่านั้นในสังคมแห่งการศึกษาเลยแม้แต่น้อย ถึงแม้ผู้เรียนส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่ประสบกับสภาพปัญหาดังกล่าวก็ตาม การละเลยและไม่ตระหนักว่า การจัดการศึกษาจะมีส่วนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร แต่กลับปลูกฝังค่านิยมให้ผู้เรียนมีหน้าที่รับและแบกความรู้นั้นกลับบ้านทั้งที่ยังไม่เคยรับรู้เลยว่า ผู้เรียนจะสามารถนำสิ่งที่แบกรับกลับไปใช้ดำรงชีวิตหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด เพราะครูและสถานศึกษาไม่เคยเชื่อมโยงสิ่งเหล่านั้นให้ร้อยรัดเป็นความต้องการเดียวกันเสียที กล่าวคือ ครูและสถานศึกษาไม่ฟังเสียงกู่ร้องของชุมชน ในทางกลับกันชุมชนเองก็ยังไม่ค่อยได้รับโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม หรือสะท้อนปัญหาและความต้องการในพื้นที่สถานศึกษาเท่าที่ควร

เมื่อปัญหาเป็นดังภาพสะท้อนเกิดเป็นแรงบัลดาลใจให้นักการศึกษาท่านหนึ่ง นำสภาพปัญหาและความต้องการมีสุขภาพที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุในชุมชนเข้ามาบูรณาการในชั้นเรียน จากมาตรฐานและตัวชี้วัดการเรียนรู้เรื่อง นาฏศิลป์พื้นเมืองและนาฏศิลป์สร้างสรรค์ นำมาสู่การออกแบบการเรียนรู้ที่ประยุกต์นาฏศิลป์ล้ำนา เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ การจัดกระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากให้ผู้เรียนแสดงทัศนะและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพปัญหาของผู้สูงอายุที่พบเจอ จากนั้นร่วมกันวิพากษ์เพิ่มเติมว่า นาฏศิลป์พื้นบ้านหรือวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน จะสามารถนำมาสร้างสรรค์ใหม่สำหรับแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้มากน้อยเพียงใด และจะทำได้อย่างไร ความท้าทายดังกล่าวนำไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง “พาย่าฟอน” ผู้เรียนแต่ละกลุ่มต่างวิเคราะห์ ทดลอง และสร้างสรรค์ บนพื้นฐานของการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการชี้แนะจากครู และการมีส่วนร่วมจากช่างฟอนในชุมชน เกิดเป็นกระบวนการฟอนพื้นเมืองสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เขายังให้ผู้เรียนนำความรู้และกระบวนการทำพอนที่สร้างสรรค์ขึ้นไปทดลอง ถ่ายทอดให้กับผู้สูงอายุที่บ้านหรือชุมชนของตนเอง เพื่อศึกษาผลลัพธ์ที่ได้ อีกทั้งเชิญสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์และประเมินการเรียนรู้ร่วมกันอีกด้วย การจัดการเรียนรู้ที่กล่าวมาส่งผลให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะตามจุดประสงค์ชีวิตอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีทางร่างกาย อารมณ์ และสังคมให้กับผู้สูงอายุ กล่าวคือกิจกรรมพาย่าพอนสามารถสร้างสุนทรียะ ความบันเทิง บรรเทาความเครียด ช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ส่วนต่าง ๆ ผ่านการเคลื่อนไหว สร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน จากกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องเล็ก ๆ ในชั้นเรียนนับเป็นการสร้างคุณค่าต่อสังคมได้ อย่างเป็นรูปธรรม (รัฐพิชญ์ แสงดา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 สิงหาคม 2568)

จากที่อธิบายตั้งแต่ปฐมบทต้นธารแห่งปัญหาการจัดการเรียนรู้ของครูนาฏศิลป์ แนวทางบูรณาการการเรียนรู้ด้วยปรัชญาอิกิโก รวมถึงกรณีศึกษาที่ผู้เขียนยกเป็นประเด็นตัวอย่างเพื่อนำไปสู่การแปรเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่สำหรับครูนาฏศิลป์ อันเป็นหมุดหมายปลายทางเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามสาระสำคัญที่ขาดเสียมิได้ อยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้ครูมีทุนความรู้ ความเข้าใจ และสามารถร้อยเรียงไดอะแกรมที่ผู้เขียนพัฒนาขึ้นเกิดเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชั้นเรียน ประการแรกครูจะต้องพิจารณาตัวตนและข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากรูปแบบและวิธีจัดการเรียนรู้ในระยะเวลาที่ผ่านมา จากนั้นเลือกใช้แนวคิดอิกิโกที่ผู้เขียนสังเคราะห์ในข้างต้นบูรณาการร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ตามความถนัดและลีลาการสอนของครูเอง ไม่จำเป็นต้องบูรณาการตามแนวคิดดังกล่าวพร้อมกันทั้ง 4 ด้าน อาจค่อยเป็นค่อยไปในทีละส่วนตามที่ครูเห็นว่าเหมาะสมและพร้อมด้วยปัจจัยสนับสนุน ที่สำคัญควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันประสบการณ์กับเพื่อนครู ตลอดจนการสร้างสุนทรียะสนทนากับผู้เรียนและสังคมแวดล้อมรอบตัว เพื่อตกผลึกเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม สดุดท้ายปลายทางนอกเหนือจากประโยชน์ และคุณค่าที่เกิดขึ้นต่อผู้เรียนโดยตรง ยังนำพาให้ครูสามารถเข้าถึงแก่นแท้ของการจัดการศึกษา คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นพบตัวตนจากวิถีแห่งการเรียนรู้ที่มีความสุข เพราะผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ชื่นชอบ ได้ทำในสิ่งที่ถนัด ได้รับประโยชน์เชิงประจักษ์จากการเรียนรู้ และนำไปสู่หมุดหมายปลายทางอันเป็นพลังแห่งการขับเคลื่อนสังคมด้วยองค์ความรู้ที่ได้รับเป็นองคาพยพ ที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เพื่อการสอบผ่านหรือเลื่อนช่วงชั้นอีกต่อไป

บทสรุป

ระยะที่ผ่านมาครูนาฏศิลป์และนักการศึกษาส่วนใหญ่มักคำนึงแค่เพียงว่าผู้เรียนจะต้องได้รับความรู้ตามมาตรฐาน และตัวชี้วัดการเรียนรู้ให้ครบถ้วนมากที่สุด แต่ไม่ค่อยตระหนักว่าแท้จริงแล้วผู้เรียนและสังคมต้องการอะไรจากนาฏศิลป์ การตั้งคำถามจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียถึงประโยชน์และคุณค่าจากการเรียนนาฏศิลป์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงยังคงถูกโหมกระแสให้เห็นมาโดยตลอด บทความนี้เขียนขึ้นจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อแสวงหาคำตอบทั้งที่เป็นประโยชน์และคุณค่าที่แท้จริงของนาฏศิลป์ในระบบการศึกษาไทย เพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการศึกษาที่ทลายการผลิตซ้ำว่าทกรรมเรียนนาฏศิลป์ไปทำไม ความน่าสนใจจึงเป็นการประยุกต์ใช้ อิกิโก อันเป็นปรัชญาแห่งการดำรงชีวิตหรือ

กระทำสิ่งใดอย่างมีความหมาย เพื่อเป็นฐานรากที่ผู้เขียนใช้สร้างกระบวนทัศน์ใหม่ให้ครูนาฏศิลป์หรือนักการศึกษาได้นำไปประยุกต์ใช้จัดการเรียนรู้ สารระสำคัญของการจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิดคุณค่าเป็นการพิจารณาความหมายตามไดอะแกรมปรัชญาอิกิโกะ 4 มิติ คือ 1) สิ่งที่คุณรัก (your passion) 2) สิ่งที่คุณเก่ง (your profession) 3) สิ่งในโลกต้องการ (your mission) และ 4) สิ่งที่ทำให้คุณได้รับประโยชน์ (your vocation) ไดอะแกรมดังกล่าวเปรียบเสมือนต้นธารสำคัญให้ครูได้ริเริ่มสำรวจ ตรวจสอบตัวตน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ ชุมชนและสังคม เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้มาบูรณาการเป็นการเรียนรู้ที่ทะลุผ่านการท่องจำทำตาม หรือการเรียนรู้แบบฝากธนาคารที่หาประโยชน์ได้น้อยและมักก่อให้เกิดคุณค่าใด ๆ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ก่อให้เกิดคุณค่าจึงมีความหมายและนัยสำคัญที่ตระหนักว่า นักเรียนชื่นชอบอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ นักเรียนถนัดอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ นักเรียนได้ประโยชน์อะไรบ้างจากนาฏศิลป์ และสังคมต้องการอะไรบ้างจากนาฏศิลป์ ผลลัพธ์จากการสร้างประสบการณ์เรียนรู้นาฏศิลป์ที่คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนและสังคมตามกรอบมโนทัศน์ที่กล่าวมา นับเป็นการดำรงไว้ซึ่งคุณค่าและประโยชน์แห่งการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่สอดคล้องกับทิศทางการจัดการศึกษาเพื่อปลูกสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552, 31 กรกฎาคม). จะจำแนกความถนัดในการเรียนรู้ของเด็กอย่างไร.

<https://www.moe.go.th/category/interesting-articles/>

กรมวิชาการ. (2544). *ความรู้เกี่ยวกับสื่อมัลติมีเดียเพื่อการศึกษา*. ศูนย์พัฒนาหนังสือกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

จิระเดช นุกุลโรจน์. (2566). *รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมของครูนาฏศิลป์ในเขตพื้นที่ภาคใต้*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].

<https://ir.swu.ac.th/entities/publication/ac225879-5aec-482a-ac68-58b1c41fdbe6>

จิระเดช นุกุลโรจน์. (2567). ห้องเรียนพหุวัฒนธรรม : ว่าด้วยทุนความรู้ วิธีจัดการเรียนรู้ และอัตมโนทัศน์ของครูนาฏศิลป์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 19(3), 92-101. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yru_human/article/view/272947/186226

จิระเดช นุกุลโรจน์, ยุทธพงศ์ ชัยนาเขต, และ ชมนาด กิจจันทร์. (2568). ห้องเรียนหลากหลายวัฒนธรรม: มุมมองต้นธารแห่งปัญหาและแนวทางจัดการเรียนรู้สำหรับครูนาฏศิลป์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 44(3), 403-417. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/humsujournal/article/view/279502/190605>

ชัยอนันต์ สมุทวาณิช. (2541). *เพลิน Pleam*. พี เพรส.

ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ. (2550). *วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นงเยาว์ เนาวรัตน์. (2561). การศึกษาพหุวัฒนธรรม: มุมมองเชิงวิพากษ์และการปฏิบัติการในโรงเรียน. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุษบัน รอดรังษี. (2566). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวตามปรัชญาญี่ปุ่นอิกิไกเพื่อส่งเสริมความสามารถในการวางแผนอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนประจักษ์ศิลปาคาร จังหวัดอุดรธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. STOU.IR.
<https://ir.stou.ac.th/handle/123456789/13248>
- ปริศนา มัชฌิมา. (2561). แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21: การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน. วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 31(1), 1–21. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/download/119041/102885/>
- พิทักษ์พล อินมณเฑียร และ ขวลิต เกิดทิพย์. (2566). การวิเคราะห์ห้องปฏิบัติการยื่นหยัดท่ามกลางความพลิกผันของครูในโรงเรียนยอดนิยม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดสงขลา. วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 18(1), 56–71.
<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/JERf/article/view/2735>
- แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2549). แนวคิดพหุวัฒนธรรม. สภาวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
<https://peaceresourcecollaborative.org/deep-south/multiculturalism-2#>
- เพียงแพน สรรพศรี และ ปิยวดี มากพา. (2566). กระบวนทัศน์ครุศึกษาศิลป์ไทย. วารสารมนุษยศาสตร์ วิชาการ, 30(1), 355–364. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/view/248230>
- มาโนช บุญทองเล็ก. (2564). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาสู่ความเป็นพลเมืองโลก [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี]. DSpace RMUTT.
<http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/handle/123456789/4221>
- เมฆวดี ยมาภัย. (2567). รายงานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชานาฏศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา. โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา.
- วิทันพร บุญชู และ อธิกมาส มากจ้อย. (2567). Unplugged coding: แนวทางการสอนยุคใหม่กับวิชาภาษาไทย เรื่องการอ่านสะกดคำสำหรับนักเรียนชั้นระดับประถมศึกษา. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 2(1), 1–17. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/The_New_Viridian/article/view/249245
- สมศักดิ์ ทองปาน. (2568). รายงานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชานาฏศิลป์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนราชดำริ. โรงเรียนราชดำริ.
- สำนักข่าวไอเอ็นเอ็น. (2563, 28 ธันวาคม). เราเกิดมาเพื่ออะไร ใช้ชีวิตไปทำไม หากคำตอบด้วยอิกิไก. https://www.innnews.co.th/lifestyle/news_1963/

อภิเดช ถิ่นพังงา. (2566). รายงานวิจัยในชั้นเรียน เรื่อง การสร้างสรรค์เครื่องประดับจากลูกปัดโนรา เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา. แผนกมัธยมศึกษา โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา.

อมรเทพ สาสีมา และ ประทุมทอง ไตรรัตน์. (2567). แนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และความหมายตามแนวคิดอิคิไกของผู้เรียน โรงเรียนในสำนักงานเขตคลองสาน สังกัดกรุงเทพมหานคร. *วารสารภาวนาสารปริทัศน์*, 4(2), 1-22. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/WJR/article/download/273232/177861/1094333>

ภาษาอังกฤษ

Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives, handbook: The cognitive domain*. David McKay.

Crosby, P. B. (1988). *The eternally successful organization*. McGraw-Hill.

Mogi, K. (2017). *The little book of ikigai*. Chang Plus.

Senge, P. (2017). *Schools that learn: A fifth discipline fieldbook for educators, parents, and everyone who cares about education*. National Library of Thailand.